

УДК 338.2:364.075.2(477)

**МЕХАНІЗМ РЕФОРМУВАННЯ ФОРМ ТА СУБ'ЄКТІВ
СОЦІАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ****Поснова Т.В., к.е.н.***Національний університет державної податкової служби України*

У статті йдеться мова про механізм реформування форм та суб'єктів соціального регулювання у зв'язку з необхідністю приведення його до європейських стандартів. Стаття розкриває сутність механізму соціального регулювання як сукупності прийомів, методів та організаційних форм відносин, за допомогою яких забезпечується стійкість суспільства. Виділено організаційно-правові форми державного та недержавного соціального регулювання. До державних форм відносять державне (обов'язкове) соціальне страхування, видатки із бюджету, соціальна допомога та підтримка, створення системи соціальних гарантій. До недержавних форм належать підприємницька діяльність, благодійна діяльність, добровільне соціальне страхування, що здійснюється громадянами та юридичними особами. Наголошено на необхідності створення соціально-активного суспільства. Розкрито механізм розширення кола суб'єктів соціального регулювання як по горизонталі: держава – приватні підприємства – благодійні та громадські організації, фонди – громадянин, так і по вертикалі: громадянське суспільство – сім'я – особистість.

Ключові слова: механізм соціального регулювання, форми соціального регулювання, суб'єкти соціального регулювання, активна соціальна політика

UDC 338.2:364.075.2(477)

**REFORM MECHANISM FORMS AND SUBJECTS OF SOCIAL
REGULATION****Posnova T.V., PhD in Economics***National University State Tax Service Ukraine*

The article is devoted to the mechanism of reformation of forms and subjects of social regulation connected with the necessity of bringing them to European standards. The article reveals the essence of the mechanism of social regulation as a combination of techniques, methods and organizational forms of relationship, through which the stability of society is ensured. Legal forms of public and non-state social regulations are highlighted. The state forms include state (compulsory) social insurance, budget expenditure, social assistance and support, a system of social security. Non-state forms include entrepreneurship, philanthropy, voluntary social insurance carried out by citizens and legal entities. The need of creation of socially active society is emphasized in the article. It also reveals the expansion mechanism of subjects of social regulation horizontally: state-private enterprises- charity and public organizations, funds – citizens, as well as vertically: civil society-family-person.

Keywords: a mechanism of social control, a form of social control, social actors regulation, active social policy

Актуальність проблеми. Системна криза в Україні кінця 2013 р. – початку 2014 р. призвела до «перезавантаження» влади, кристалізації цінностей і пріоритетів подальшого розвитку суспільства. Одним з важливих наслідків таких змін стало утвердження європейського вектору розвитку України, реалізоване в підписанні Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що поставило перед нашою державою ряд невідкладних завдань, і в першу чергу це стосується реформування соціальної сфери.

Європейський Союз як інтеграційне утворення є передусім відносно однорідним економічним простором, у якому діють єдині регуляторні норми, узагальнені соціальні стандарти та правила поведінки суб'єктів господарювання і тому важливим завданням України є у найближчому майбутньому перейти на відповідні механізми регулювання соціальної сфери.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми у соціальній сфері неодноразово привертала увагу вітчизняних вчених таких як В. Антропов, Н. Борецька, В. Бульба, Н. Волгін, Т. Ганслі, Є. Гонтмахер, В. Гошовська, І. Гнибіденко, Б. Дікон, О. Доронін, Г. Еспін-Андерсен, Т. Заяць, Л. Ільчук, С. Кадомцева, А. Колот, В. Куценко, Х. Ламперт, Е. Лібанова, Б. Надточій, А. Нечай, В. Новіков, О. Новікова, О. Пищуліна, В. Скуратівський, П. Спікер, Д. Ролз, П. Шевчук, В. Яценко та інші. Незважаючи на значну кількість досліджень різних стратегічних і тактичних аспектів регулювання соціальної сфери, механізм реформування соціальної сфери та приведення його до європейських стандартів не набув належного розгляду у вітчизняному науковому дискурсі.

Метою роботи є дослідження механізму реформування форм та суб'єктів соціального регулювання у зв'язку з необхідністю приведення його до європейських стандартів. Розкрити механізм розширення кола суб'єктів соціального регулювання як по горизонталі: держава – приватні підприємства – благодійні та громадські організації, фонди – громадянин, так і по вертикалі: громадянське суспільство – сім'я – особистість.

Викладення основного матеріалу дослідження. Необхідно відзначити, що у формуванні соціальної сфери в Україні, починаючи з 90-х років минулого століття (набуття Україною незалежності),

використовувався різний інструментарій та різні принципово відмінні концептуальні підходи та моделі розвитку соціального захисту, основними з яких є радянська модель (домінування пільг та соціальних виплат, які часто-густо підміняють належний рівень заробітної плати та матеріального забезпечення) і європейська модель (домінування соціальних послуг та соціальної роботи, спрямованих на підтримку найбільш соціально вразливих категорій громадян, що опинилися у складних життєвих обставинах). При цьому слід акцентувати увагу на тому, що запровадження пільг, соціальних та компенсаційних виплат у ряді випадків виходять за рамки конституційних стандартів, оскільки перелік категорій одержувачів різних видів соціального захисту суттєво розширений. Це призводить до значного навантаження на Держбюджет, розмивання соціальної функції держави та втрат адресності соціального захисту, що певною мірою суперечить положенням Конституції України. Таким чином, Україні у найближчий час необхідно здійснити реформування механізму соціального регулювання, який буде відповідати європейським стандартам [6].

Загалом механізм соціального регулювання є сукупністю прийомів, методів та організаційних форм відносин, за допомогою яких забезпечується стійкість суспільства. Держава та ринкові структури мають свої сфери соціального регулювання, однак існують сфери, де їх соціальна відповідальність пересікається. Держава створює систему соціальних гарантій, підтримує малий бізнес, забезпечує правову базу соціальної ринкової економіки через захист прав власності та підприємництва, заохочує конкуренцію у формі захисту прав споживачів. Ринкова сфера соціального регулювання передбачає активізацію діяльності таких суб'єктів, як бізнес та сама людина через пошук різних способів отримати доходи. А ось фінансування соціальної сфери здійснюється як державою так і ринковими структурами через програми страхування, а також за рахунок видатків із бюджетів різних рівнів та благодійної діяльності [3].

Таким чином, держава, будучи гарантом національної системи соціальної безпеки та стійкості, повинна виробити єдину концепцію соціальної відповідальності і взяти на себе обов'язки щодо її правового, технічного та частково матеріального забезпечення. Одночасно відповідальність за пристойне, гідне існування кожної людини повинні

розділити суспільні, благодійні організації, підприємницькі структури, оскільки розмежування соціальної відповідальності є закономірністю європейського розвитку. Виходячи з цих положень, можна виділити організаційно-правові форми державного та недержавного соціального регулювання. До державних форм відносять державне (обов'язкове) соціальне страхування, видатки із бюджету, соціальна допомога та підтримка, створення системи соціальних гарантій. До недержавних форм належать підприємницька діяльність, благодійна діяльність, добровільне соціальне страхування, що здійснюється громадянами та юридичними особами.

Спільним чинником для різних форм соціального регулювання є питання щодо їх фінансування, питання на основі оптимального поєднання засобів (коштів) державного бюджету та місцевих бюджетів, а також альтернативних джерел, куди можна віднести кошти, що належать підприємствам, організаціям та закладам різних форм власності, а також спеціалізованих фондів, у тому числі і міжнародних.

Проблема фінансування соціальної сфери особливо постає у період бюджетно-податкової кризи, тому держава, виступаючи гарантом систем страхування та взаємодопомоги, повинна установити ретельний контроль за ефективністю, а в окремих випадках і необхідністю витрат коштів із уже наявних джерел фінансування та активніше залучати приватний капітал.

Організаційно-правовою формою, що об'єднує державне та недержавне соціальне регулювання є Програми страхування. Діюча система державного страхування, що забезпечує захист на період безробіття, у випадку хвороби та інших передбачених законодавством випадках та формується за рахунок внесків роботодавців, громадян та видатків з бюджету - не може забезпечити населенню соціальну безпеку у даному періоді переходу на європейські стандарти соціального страхування у зв'язку зі спадом виробництва, ростом інфляції, демографічною ситуацією, а також тіньовим сектором та нецільовим використанням коштів фондами.

У цій ситуації зусилля держави повинні бути направлені не тільки на жорстку регламентацію та контроль за діяльністю спеціалізованих соціальних фондів, але й пропаганду підвищення самовідповідальності населення та роботодавців щодо соціального забезпечення. З метою

залучення додаткових коштів на державному рівні повинна бути забезпечена правова база додаткового та інших видів страхування, що будуть формуватися за накопичувальними схемами за рахунок добровільних внесків роботодавців і громадян. Освіту, функціонування недержавних пенсійних фондів та страхових компаній держава може підтримати через податковий механізм та механізм обмеження ризиків, який стане частковою гарантією повернення втрачених коштів [3, с.57].

Недержавні пенсійні фонди та страхові організації з їх великим інвестиційним потенціалом здійснюють значний вплив не тільки на підвищення рівня соціального забезпечення та захисту добробуту громадян, посилення соціальної стійкості суспільства, але й на розвиток всієї економіки.

Фонди є власниками так званих «довгих грошей», які вони можуть вкладати у довгострокові масштабні інвестиційні проекти. Проблеми заключаються у тому, що в Україні сьогодні відсутні можливості для ефективного та надійного довгострокового інвестування, тому фінансовий потенціал недержавних пенсійних фондів достатньо важко реалізувати. Уникнути низької ефективності використання ресурсів можна за допомогою заходів, що будуть стимулювати розвиток ринків капіталу та виробничу форму інвестицій, у результаті чого створиться оптимальне співвідношення товарних ринків з ресурсними.

Проблема отримання капіталізованого доходу учасниками фонду поглиблюється інфляційним ризиком, який є особливо високим у період структурних перетворень в економіці. Тому можливе надання хоча б часткових державних гарантій повернення втрачених коштів. Мова може йти або про пряму гарантію, або про випуск державних боргових зобов'язань з особливими гарантіями повернення коштів, у які фонди могли б помістити значну частину пенсійних заощаджень. Держава отримує свою вигоду, випускаючи цінні папери під ті чи інші інвестиційні проекти, направляє кошти інвесторів у сегмент ринку, що потребує фінансової підтримки (не мається на увазі поточне державне споживання та покриття бюджетного дефіциту). А оформлення державних зобов'язань перед недержавними пенсійними фондами та пенсіонерами дозволить створити інструмент підтримки НПФ своєї дохідності та ліквідності. На наш погляд, державні гарантії за своїм обсягом не повинні підривати стимули ефективної діяльності приватних

фондів, повинні стримувати зростання утриманських настроїв та одночасно гарантувати працівнику, що сплачує на протязі значного проміжку часу (наприклад 15-20 років) внески - мінімальну пенсію.

Проблема розвитку недержаних пенсійних фондів заключається також і у системі оподаткування. У зв'язку з чим необхідно відзначити, що визнання оплати страхових внесків у якості суспільно необхідних витрат та віднесення їх у повному обсязі на собівартість продукції (робіт, послуг) стимулює внески підприємств у недержавні пенсійні фонди та страхові організації, а виключення страхових виплат із сукупного річного доходу привертає увагу населення, що загалом створює умови для розвитку системи страхування.

В умовах нестачі бюджетних коштів, завдання держави - стимулювати самозабезпечення активного населення, а не протидіяти цьому. Акцент на самозабезпечення та самозахист населення – одна із ознак європейських цивілізованих економічних відносин.

В європейських країнах останнім часом усе більш популярною стає політика, спрямована на створення соціально-активного суспільства. Мета такої політики полягає в тому, щоб підтримувати активних, упевнених у собі, самостійних громадян. У країнах Європейського Союзу соціально-активне суспільство вважається кращим і практично єдиним способом боротьби з бідністю та соціальним виключенням (ОЕСР, 1990). Під впливом рекомендацій ОЕСР (1994) і Європейської Комісії (1997), заклик до змін - від пасивного підходу до активних заходів щодо зайнятості в межах соціальних систем - став дуже популярним. При цьому треба враховувати, що термін «активний» використовується для того, щоб підкреслити бажання й можливість навчання й подальшого працевлаштування, а термін «пасивний» використовується з метою позначити переважне прагнення громадян до соціальних гарантій, що дозволяє бути в певній мері бездіяльним. Використання цих термінів забезпечує особливо чітке вираження політичного контексту [9].

Ніяка держава не в змозі за допомогою законів та фінансування одноосібно забезпечити кожному громадянину соціальну стійкість (мова йде про такі державні форми соціального регулювання, як видатки з бюджету, соціальна допомога та підтримка). На допомогу тут повинні прийти й інші (крім страхування) недержавні інституційні форми

підтримки, наприклад, благодійність у різних проявах. Сюди відноситься: фінансування благодійних заходів та програм; внески на благодійні заходи, безкоштовна передача у власність речей та товарів; надання права користування будь-якими об'єктами власності; виконання робіт або надання послуг. Тобто, благодійність може заключатися не тільки у роздачі нужденним громадянам або дитячим будинкам, інтернатам, лікарням, школам грошових коштів, продуктів харчування, одержі, предметів першої необхідності, але і у навчанні та працевлаштуванні інвалідів або, скажімо, надання безкоштовної юридичної допомоги в організації спортивних секцій для дітей і т.д. [4].

На жаль, соціальна благодійність, що є гідним джерелом фінансування системи соціального захисту населення, не заохочується державою. Ті податкові пільги, які надаються підприємствам, що здійснюють благодійну діяльність, дуже незначні, щоб стати стимулом для широкого розгортання благодійних програм.

Надання юридичних, інформаційних послуг, створення пільгового режиму орендних платежів, допомога у придбанні основних фондів соціально-уразливих категорій населення забезпечить людей коштами, при використанні яких, вони зможуть самі собі допомогти, а це, відповідно знизить навантаження на бюджет.

Зрозуміло, що благодійні програми не можуть повністю вирішити соціальні суперечності, які існують у суспільстві. Але кожна програма - це внесок у вирішення цих проблем. При цьому важливо діяти відповідно до критерію розрахунку: вільні фінансові кошти і матеріальні ресурси акумулювати з найбільшою ефективністю та перерозподіляти таким чином, щоб блага приватних осіб, фондів, корпорацій могло максимально сприяти збільшувати блага суспільства у цілому.

Участь підприємницьких структур у розширенні кола суб'єктів соціальної відповідальності можна не тільки через благодійні програми, умови та вимоги до яких жорстко регламентовані. Необхідність соціального захисту найманих працівників підвищує роль приватних підприємств, що представляє собою ще одну форму недержавного соціального регулювання, зокрема, у сфері фінансування системи відтворення кваліфікованих кадрів, що будуть відповідати реальним потребам ринку праці, що передбачає підготовку та перепідготовку кадрів, передусім для власних потреб господарюючого суб'єкта. Внутрішньофірмове навчання (організація різних курсів, тренінгів, із

запрошенням спеціалістів-практиків і наукових працівників) – це шанс для працівників підвищити свою вартість на ринку праці, а для компанії – ще один висококласний спеціаліст. Тому у країнах Європейського союзу це часто включається у бонус.

Крім участі у програмах навчання, приватні підприємства можуть відіграти чималу роль у вирішенні проблеми працевлаштування. Це передбачає: організацію додаткових робочих місць для безробітних громадян, що тривалий час не можуть знайти собі роботу; прийом на роботу осіб з обмеженою працездатністю; створення умов для роботи одиноких батьків, включаючи використання гнучкого графіку роботи.

Зусилля приватних підприємств щодо формування соціальної відповідальності за певні категорії громадян повинні заохочуватися у різних формах: організація субпідрядів щодо надання послуг (професійного навчання, перепідготовки і т.д.) певним категоріям населення (наприклад, безробітним); звільнення від сплати окремих видів податків або надання пільг щодо їх сплати; можливість застосування прискореної амортизації; розміщення на підприємстві замовлень на постачання товарів та послуг для державних потреб за інших рівних умов конкурсантів; надання виробничих площ в оренду на пільгових умовах; переважне право участі у конкурсах на розміщення замовлень; надання пільгових кредитів тощо [3, с. 78].

Особливу актуальність набуває ще одна світова тенденція взаємодії держави з приватним сектором, взаємодії, що направлена на об'єднання форм державного та недержавного соціального регулювання. Мова йде про розвиток механізму соціального партнерства.

На даний час, на жаль, потрібно констатувати, що створена в Україні багаторівнева система колективно-договірних відносин, яка покликана бути на службі захисту інтересів найманих працівників, є надією. Договори носять декларативний характер, відсутні чіткі механізми та строки проведення конкретних заходів. Якщо у тристоронній комісії, що передбачає участь профспілок, роботодавців та Представництва, що представляє державу, домінує один партнер, то вочевидь пряме державне втручання. Разом з цим директивне регулювання сфер господарської діяльності, як показує історія, призводить до зниження економічної ефективності цих заходів. Соціальна напруга у суспільстві знижується у ході взаємодії представників різних соціальних груп, а не у ході їх підпорядкування приписам Центру.

Тристоронні комісії на національному та місцевих рівнях повинні прийти до взаємного компромісу, щоб реалізувати головну ціль свого створення – захистити людину-працівника.

Крім цього особливе значення набуває діяльність суспільних фондів, мета яких заключається у формуванні майна на основі добровільних внесків та використання даного майна на суспільно корисні цілі (соціальні благодійні, культурні, освітні тощо). Держава сприяє діяльності таких фондів шляхом надання пільгового оподаткування. Між іншим підприємства та організації можуть здійснювати свої цільові інвестиції у ці фонди із прибутку, що залишається у їх розпорядженні після сплати податків та інших обов'язкових платежів, тобто з чистого прибутку, що слугує стримуючим фактором для розвитку добродійності) [7].

Необхідно також більш активно залучати іноземні фірми та міжнародні фонди для інституційних перетворень у соціальній сфері за допомогою створення сприятливого інвестиційного клімату.

Висновки. Підводячи підсумок викладеному, слід відзначити, що розширення кола суб'єктів соціального регулювання можливе не тільки по горизонталі (державна – бізнес - благодійні, громадські організації та фонди – громадянин), що стає можливим за умов широкого використання інституційних можливостей ринку. Необхідно визначити баланс соціальних інтересів, який буде сприяти розширенню соціальних ризиків по вертикалі між такими суб'єктами як: громадянське суспільство, сім'я, особистість.

Активне громадянське суспільство може здійснювати широку підтримку державних структур за допомогою створення та поширення демократичного консенсусу, який необхідний для реалізації реформ. Громадянське суспільство у якості соціального посередника може також приймати участь у наданні соціальних послуг, здійснювати внесок у виховання молоді, здійснювати допомогу нужденним та проводити інші суспільно необхідні заходи.

Крім цього держава повинна заохочувати будь-яку активну поведінку людини, що націлена на самостійне забезпечення соціальної стійкості шляхом застосування економічних інструментів, включаючи інструменти податкового стимулювання. Якщо людина направляє додаткові фінансові ресурси у соціальну сферу, вкладаючи кошти в освіту дітей, охорону здоров'я, придбання житла, підвищення кваліфікації, забезпечення власної старості через системи добровільного

страхування, такий стиль повинен бути признаний суспільно корисним та знайти підтримку з боку державних інститутів.

Таким чином, тільки об'єднання зусиль та рівноправна співпраця суб'єктів усіх рівнів від держави до окремої особистості зможе забезпечити дійсний захист кожному громадянину. У той же час державі відводиться лише основна соціальна функція: у якості гаранта соціальної відповідальності суспільства за кожного свого члена законодавче закріпити основні напрямки соціальної політики, одним із основних елементів якої є політика доходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». – К. : НІСД, 2014. – 148 с.
2. Аналітична записка «Соціальні ризики вступу України до вільної торгівлі». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_%20%20content&view=article&id=401:2014-10-15-06-19-40&catid=29:2010-06-15-18-48-34&Itemid=35. – Назва з екрана
3. Викторов О.Н. Государственное регулирование социальной сферы [Текст] / О.Н. Викторов, В.Л. Кураков, Н.В. Бондаренко. – М.: Гелиос АРВ, 2000. – 209 с.
4. Денджерфилд М. Европейский союз и посткоммунистическая Европа: один поход или несколько? / М. Денджерфилд // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2008. - № 1. – с. 122.
5. Доронін О.Д. Соціальна політика як засіб системного забезпечення демократичних реформ: автореф. дис...канд...політ. наук, 23.00.02. - політичні інститути та процеси / О.Д. Доронін. – Одеса. – 2004.- с.5.
6. Інформаційна записка «Окремі підходи щодо реформування сфери соціального захисту населення України» Луганськ – 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lir.lg.ua/docs/publikacii/izp.pdf>. – Назва з екрана.
7. Податковий Кодекс України [Електронний ресурс]: Постанова ВРУ [від 2 груд. 2010 р. № 2755-УІ]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>. – Назва з екрана.
8. Україна – ЄС: від асоціації до членства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2014_table/0902_ua.pdf. – Назва з екрана.
9. Ярова Л.В. Реформування соціальної сфери як умова європейської інтеграції України. [Електронний ресурс] / Л.В. Ярова // Держава і право. – 2010. – № 48. — С. 634-641. – Бібліогр.: 12 назв. — укр. - Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/34658>. – Назва з екрана.